

В. ПЕРЕЯСЛАВЕЦЬ

В ОБОРОНІ РІДНИХ

В. ПЕРЕЯСЛАВЕЦЬ

В ОБОРОНІ РІДНИХ

Оповідання з часу татарських нападів:

К Р А К І В

1 9 4 1

У К Р А І Н С Ь К Е В И Д А В Н И Ц Т В О

Ілюстрації арт. мал. Е. Козака.

Накладом »Українського Видавництва«, Краків,
Райхсштрассе ч. 34, II.

Друк.: »Нова Друкарня Денникова« під комісарською управою, Краків, вул. Ожешкової 7.

Verlag: „Ukrainischer Verlag“, G.m.b.H. Krakau,
Reichsstrasse 34/II.

Druck: „Neue Zeitungsdruckerei“, Kommissarische
Verwaltung, Krakau, Orzeszkowagasse 7.

ДМИТРИКОВА СОПІЛКА.

Дмитрик зробив собі сопілку на вісім дірок і грав своїм овечкам-зранку до вечора. Слухав його зелений український степ, слухало небо, блакитне, як Дмитрикові очі, слухала Дмитрикова самота. Одного пополудня сидів Дмитрик на кручі і грав. Тоді

на обрії показалося безліч зловіщих вершників.

Може це татари? — подумав Дмитрик і приляг до куща верболозу... притаївся. Вершники швидко наближалися. Дмитрик пізнав гостроверхі татарські шапки.

Так, це вони! В одній хвилині стануло йому перед очима його рідне село край ліса, любі батько-мати, мала сестричка мов квіточка, друзі, сусіди... Хотів схопитись і бігти, повідомити їх про небезпеку... Та вже було запізно! Татари помітили отару сведць і гналися просто до неї, щоб найти чабана.

Дмитрик пригадав собі оповідання діда про те, як козаки ховалися перед ворогами в воду, а віддихали врізком очерету, що його один кінець брали в уста, а другий виставляли вверх води. Та поблизу очерету не було. Що робити? Дмитрик глянув на свою сопілку — і плян рятунку був готовий! Він приклав її до уст, пальцями заткав усі вісім дірок і незаметно зсунувся в воду. Миттю огорнула його вода і накрили „русальчині коси”, водяна рослина. Татари

забрали овець та не нашли чабана. Вони
подалися на північ, щоб найти шлях до
села.

Тоді піднявся Дмитрик з води і побіг
що сили коротшою дорогою до дому. Дми-

трик був ще малий і сили було в нього не багато, але завзятий був, як справжній козак. Не даром у його жилах плила лицарська кров предків, що крок за кроком мечем і кровю відвойовували український степ від косооких татарських наїздників. Падав від знесилля й знову зривався, продирався крізь найгустіші лісові гущавини, калічив лице й руки, рвав на собі одіж, перескакував багна, западався по пояс в болото, а в голові світилася тільки одна думка: коли б швидше, коли б швидше!

Ось і село на узліссі! Окружене з трьох сторін багнами, спокійно вигрівається на сонці.

Досить, щоб Дмитрик крикнув: „Татари йдуть“! а вже мешканці забирають прихапцем що вартніше майно і втікають у ліс, в багна, в тернину.

Коли татари приїхали в село, привітала їх... пуста. Люттю наповнились їхні очі, залунали прокляття. Вони підпалили село з чотирьох боків, спекли „шашлик“ — баранячу печеню і поїхали назад.

Але... що ж це? Одинокую дорогу з села

залила вода! Широко розлилась вона по левадах, загородила поворот татарам.

Це мешканці села розкопали тимчасом гать на річці і замкнули татар, мов щурів у пастці. З криком кинулися татари шукати виходу — дарма! Пробували переплисти воду верхи, але коні топились у болоті. Так вигинули трохи не всі, шукаючи виходу. На решту напали мешканці села і вибили їх до останнього.

На radoщах верталися люди зі схованок до дому. Правда, жалкували спалених хат, але раділи, що спаслись від смерти, чи неволі, ще й відіместили ворогам. Зараз взялися до роботи і відбудували село.

Не треба казати, що Дмитрика вважали всі спасителем і героєм. Він теж у душі гордився, що не показався гіршим від тих сміливих козаків, про яких чував від діда, але коли односельчани брали його в рамена, голубили і хвалили, він виймав сопілку з-за пазухи і казав:

— Та що там! Не мені дякуйте, оцій сопілці дякуйте, вона нас усіх урятувала.

ТАКИ НАМ УТІК.

Весело й сумно Степанкові. Гляне на луг зелений, квітками засіяний, на небо блакитне, хмаринками змережане, почує щебет пташиний — і весело йому. А згадає, як його люба матуся загинула, захищаючи дітей перед татарами, як батько поляг у кривавому бою з шаблею в руці в обороні рідного села — і сумно стане. Та заразом серце гордощами займається. Він геройський син! Коли б так ще самому героєм стати, зрівнятись славою з батьком — от було б гарно!

Сяде бувало під лісом над безоднею і задумується, яка таємниця скривається у цій безодні! Не даром її „кощункою” звать! У цю безодню — кажуть — схоронився давним-давно багатий — пребагатий чарівник враз із своїми скарбами перед нечистою силою. Глибоко під землею ці скарби лежать і до сьогодні. Хто б відважився пірнути в незмірну глибину і дістатися до

скарбів, здобув би велике багатство й славу. Степанко пам'ятає, що чимало юнаків розказували собі про це, але не було такого смільчака, що пірнув би в безодню. Призадумається над цим Степанко і аж моторошно стане. Заганяє в село дядькових овець, а потім іде на край села, до опущеної батьківської хатини, добуває стару дідову шаблю зі стріхи, кладе її на коліна і — щось думає.

Несподівано, мов гадюка, підкралось лихо. Осінньої днини, коли густа заслونا мряки закрила світ, появився в околиці татарський загін. Тривога впала громом на довколишні села. Хто не попався ворогам у руки, втікав у ліси.

Степанко ходив до сусіднього села з дядьковою орудкою. Не сподівався, що небезпека повисла над ним, мов хмара. Коли вертався до рідного села, вискочили з мряки мов примари зловіщі їздці, дико закричали і зловили його на аркан. Степанко зразу так налякався, що й не знав, що з ним робиться. Йому звязали руки і потягли перед татарського старшину.

Ті, що вели Степанка, закричали щось радісно до старшини, показуючи руками на хлопця. Біля старшини стояв молодий татарин. Він перекинувся кількома словами

зі старшиною і несподівано заговорив до Степанка українською мовою.

— Скажи нам хлопче, де схоронились люди з цього села. Скажи, не бійся! Дамо тобі багато золотих грошей і пустимо на волю. А може схочеш поїхати з нами до нашої країни? Житимеш у гаразді й вигодах.

Слухаючи тих слів, Степанко мов будився зі сну. Зв'язані руки і аркан на шиї говорили йому, що він невольник. Щось мов великий камінь упало йому на серце і давило його болюче. Одна відрадна думка ясніла в його голові: він зрозумів, що мешканці села в пору схоронились перед татарами в безпечне місце, куди стежку знають тільки свої. І ось тепер ці запеклі вороги намовляють його, щоб видав на смерть і неволю своїх братів, обіцяють гроші, волю, або достатнє життя!

— Не знаю! — відповів.

Тоді татарин підніс нагайку і з усієї сили вдарив Степанка. Хлопчина хитнувся і впав, але знову зараз став на ноги.

— Слухай, джавре — зашипів злісно татарин — як не скажеш, жде тебе страшна

повільна смерть. Ось цей старий тільки й жде мого знаку, щоб обрізати тобі вуха, або припечи тебе в п'яти.

Степан жажнувся. Він не злякався смерті, а злякався думки, що серед мук міг би таки зрадити своїх. Того він боявся більше, як смерті.

І нараз в його очах блиснула якась постанова.

— Добре, заведу вас до схованки, тільки зніміть з мене аркан... душить мене... Адже ви верхи, не втечу вам!

Татарин зняв аркана і Степанко перним, твердим кроком пустився йти. Перед ним і за ним їхали татари.

Вийшли за село і звернулись до ліса. Сірим маревом виринув він із мряки. Тут паслися щоднини Степанкові овечки, тут дивився він на красу природи, згадував батьків своїх, тут було йому весело й журно напереміну, тут снував горді думки про те, що він син героя і бажав сам героєм бути.

І він буде.

Ось ще кілька кроків і з між шувару блиснула отвертою пащею безодня „ко-

щунка". Глибоко, глибоко сягає погляд у кришталеву воду, але дна не шукайте. Мов велитенське сверло вкрутилася безодня в нутро землі, аж там, де сидить невмірущий чарівник над своїми скарбами.

І тоді... сталося! Зчудовані татари побачили, як хлопець несподівано скочив по-під коня і мов камінь запався в безодню. Коротку хвилину видно було його в прозорій воді, а потім мов невидимою рукою потягло кудись успід.

— Прокляття! — крикнув старшина, засоромлений. — Таки нам утік! Коли такі тут родяться діти, то нічого нам тут робити!

І завернули на кримський шлях.

Люди вийшли з лісів і відбудували село. Тільки Степанкової хати не відбудували... Не було для кого... Власник її в „кошунці” здобув ще більші скарби — скарби невмірущої слави.

ПРИГОДА В СТЕПУ.

I.

— А ти не пускайся сам у степ — напминав дід Григорій свого внука, непосидючого Михася.

— Справді, з тебе юнак, хоч куди, та все ж ще малий. А степ — море. Заблудиш — і пропав козак.

— Та я, діду, хочу тільки побачити курган, подивитися на ту могилу, де поховані козаки.

— О синку, то далеко відсіль. Зачекай, хай но я з пасікою впораюся, то поїдемо на конях, обидва. Та й рушницю візьмемо, бо на лихо не чекати. Татарин у степу, як гриб по дощі. Проженеш цю сарану, а тут і не оглянешся, як ні звідси ні звідти заверещать: Аллах! Аллах! І готовий клопіт.

Михась усе слухався діда, але ніяк не міг опертися тій силі, що тягнула його до козацької могили. Чекати, аж дід скінчить бджіл доглядати, було для нього за довго.

Їде ж потриває з місяць — два. Прийдесться знову чекати і не мати спокою ні вдень ні вночі.

— Заблуджу? А чи то мені перший раз іти в степ? — потішав себе Михась. — Я вже й не такий малий. Їздити на коні, стріляти з лука, доглядати роїв — то з мене козак, а йти в степ, то ще малий.

Ні, хай буде незнати що, піду!

І захопивши два коржі, перескочив через тин та й у дорогу. Тудою, де сонце сходить, бо там козацька могила. Не має перед ним ні битого шляху, ні стежини вузької, тільки степ широкий та буйний, що й чоловік на коні сховається в ньому. Та не боїться степу відважний юнак. Силою пробивається крізь густу рістню, сам промощуючи собі шлях до могили. Одиноким провідником йому є сонце, що недавно зійшло й жадібно співає сріблісті краплі роси та й власне його завзяття. За сонцем іде він, щоб не зблудити на бездоріжжі степу, а завзяття додає йому сил побороти перешкоди.

І байдуже йому, що ноги порізані твердою травою, аж до крові, а гарячий піт

заливає очі. Він знає, що кожне діло, яке хочемо виконати, вимагає зусиль, сильної волі й витривалости. Тому ще з більшим завзяттям розгортає високу траву, ще скорше його ноги мірять силою здобутий шлях.

„Не спочину доти, доки не дійду до могили” — постановляє завзятий Михась. — „І їсти не буду так довго, доки не помолюся на могилі за рідний край і рідний нарід!”

II.

Сонце мандрувало по небу все вище й вище. Михась минув уже фігуру, що стояла побіля дідової пасіки висока, мов чапля на одній нозі.

З-під ніг шугали йому ящірки, та Михась минаючи їх зручно босими ногами, швидко йшов далі.

Почав йому докучати вже голод, а гарячий піт заливав обличчя й очі.

Сонце скочувалось за полудень. Ноги боліли й пашіли, мов жар. Ввійшов на якийсь горбок, що був серед степу. Глянув

довкола. На ліво від нього дивно якось коливалась тирса. Наче б хто йшов, або їхав степом.

— А може татари? — подумав миттю Михась і збіг з горбка вділ. Пригадалися дідові оповідання про бісурменів, що вешталися по всьому степу і наче ті яструби шукали добичі.

Несподівано почув з лівої сторони степу глухий тупіт коней.

— Ідуть! Татари! — подумав Михась і кинувся вбік.

Не був боягузом але знав, що сам і без рушниці нічого не вдіє.

Нагло щось у повітрі свиснуло і Михась почув на шиї стиск шнура, а потім усе вже потемніло, поглухло...

Безсильний упав на землю. До юнака підїхало двох татар. Один із них зліз із коня й нахилився над малим козаком. Положив свою гидку, брудну руку Михасеві на груди й слухав, чи бється серце.

— Живе! Тільки втратив притомність! — сказав свому товаришеві. — Будемо мати нового бранця. В Кафі заплатять мені за нього добре турецькі купці.

Підоймив Михася зі землі і напів живого, здушеного шнурком аркана прив'язав поверх сідла біля себе. Татари швидко поїхали далі.

Вже сонічко сховалося геть за обрії, як татари з Михасем заїхали до обозу татарського відділу, що виїхав пліндрувати Україну та забирати з неї людей у ясир, та нищити ввесь їхній добуток.

Зв'язаного Михася занесли в шатро, що стояло розіпняте побіля вогнища. Кинули його в кут наче клунок, так, що всі кості його заболіли. Та Михась стиснув зуби і ані не зойкнув.

— Не датися їм! Там наші, дід і ціле село в небезпеці. Втекти! — швидко перебігали думки в голові Михася.

Почав повзти до протилежної стіни шатра. Головою відхилив полотно здолу. Глянув. На ліво від шатра, так кроків зо двісті, пасся табун татарських коней. Побіля табуна було двох вартових. А подальше, ген на право, сиділи бранці. Молоді жінки, діти й старші. Татарський обоз був невеликий, зате бранців було багато. Горіло вогнище і побіля нього татари пекли ба-

ранину. Спустив полотно вділ. Поклався на землю й думав.

Прийшла ніч... Обоз поволі втихомирювався, тільки денезде алайкали вартові.

Михась підповз до виходу шатра. Зв'язані мотузком руки почав розторгувати. Не йшло. Присунув їх до кілка, на якому прив'язали татари стіну шатра. По часі мотуз пустив. Свобідними руками розплу-тав зв'язані ноги і встав. Серце билося го-лосно, а все тіло тряслося від вечірнього холоду. Був тільки в сорочці. Бачив за дня в кутку кожухи. Швиденько підповз туди і в темноті найшов мяку купу кожухів... Вдягнув одного. Найшов ще й космату татарську шапку. Взяв її, бо свою загубив по дорозі, перев'язався мотузком, яким ще псеред хвилиною був зв'язаний. Тепер було вже тепло.

— Коби тільки вдалося втекти — по-думав і тихенько, мов кіт, підійшов до ви-ходу шатра. На дворі була чудова україн-ська ніч. Зорі світили ясно на темному небі.

Поволи, нечутно йшов у сторону табуна коней. Вартові дрімали. Почав розпутувати крайнього коня, що спокійно скубав

траву. Виводив його нечутно подальше від табуна, а тоді там... плигнув на нього мов кіт. Стиснув ноженятами його боки. Кінь поніс мов вихор. Від стукоту пробудилися

вартові, кричали щось, бігали, але Михась був уже далеко. Кількох татар кинулося в погоню, але не знали, в котрий саме бік гонити.

Кінь біг, мов навіжений. Михась прищулювався до його шиї і тільки думав, щоб швидше подати вістку своїм про татар. Їхав в сторону, де було його село. Пізнавав по зорях, де захід...

Їхав довго... довго... Нагло побачив на тлі неба темну, струнку фігуру. Підїхав швидко... Зліз мерщій і видряпався на неї. Знав, що з правого боку під бочкою зі смолою є схованка, в яку дід клав все кресало, щоб в потребі запалити ним вогонь на фігурі і остерегти в час перед наскоком татар.

Миттю найшов кресало, викресав вогню і запалив жмут сухої соломи. Встромив його в бочку зі смолою і за хвилину високо над степом запалало полум'я.

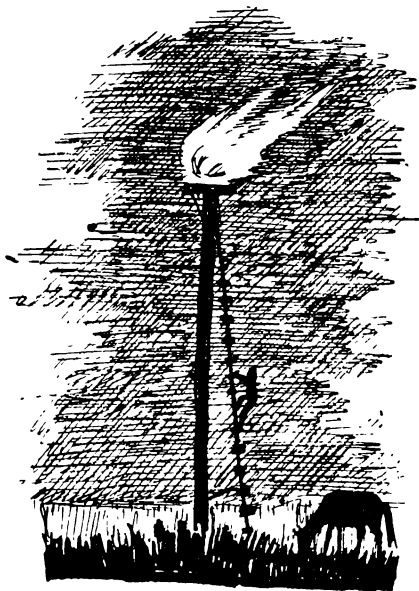
Зліз і вибирався їхати дальше, аж несподівано...

— Стій! А то вбю! — прогрімів дужий дідовий голос.

— Дідусю, то я, не пізнаєте? — і Ми-

хась скинув татарську шапку. За хвилину найшовся в обіймах діда.

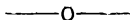
Швидко розказав дідові про свою при-

году з татарами. Дід знов-же вияснив Михасеві, що він з Микитою йшли оце шукати його.

Козаки, що зібралися в селі Михася, роз-

били татарський загін, а бранців увільнили...
А наш Михась, що в час запалив фігуру
і повідомив село про татар, дістав в по-
дарунку від свого дядька в нагороду чудо-
вий подарунок — дістав справжню руш-
ницю.

З М І С Т :

	Стор.
Дмитрикова сопілка .	3
Таки нам утік .	8
Пригода в степу	14

